

MISIR'DA SON DÖNEMDE ÖNDE GELEN LAİK-LİBERAL-SOLCU HAREKETLER

PROMINENT SECULAR-LIBERAL-LEFTIST MOVEMENTS IN EGYPT IN THE RECENT PERIOD

الحركات العلمانية والليبرالية واليسارية
المتقدمة في الفترة الأخيرة في مصر

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

MISIR'DA SON DÖNEMDE ÖNDE GELEN LAİK-LİBERAL-SOLCU HAREKETLER

PROMINENT SECULAR-LIBERAL-LEFTIST MOVEMENTS IN EGYPT IN THE RECENT PERIOD

الحركات العلمانية والليبرالية واليسارية
المتقدمة في الفترة الأخيرة في مصر

ORSAM Rapor No: 167

Eylül 2013

ISBN: 978-605-4615-65-0

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2013

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkıları sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algımasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Semir Yorulmaz

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünden 2010 tarihinde mezun olan Semir Yorulmaz 2011-2012 tarihleri arasında Anadolu Ajansı Şam ofisinde görev yaptı. 2012 Nisan- 2013 Eylül tarihleri arasında ise Kahire'deki TRT ofisinde görev yaptı. 3 Temmuz 2013 Darbesi ile Mısır'da ortaya çıkan siyasi kriz nedeniyle Eylül 2013'de Mısır'dan ayrılan Semir Yorulmaz halen gazetecilik kariyerine ve ORSAM Danışma Kurulu üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

TAKDİM

Mısır'da Hüsni Mübarek'in devrilmesiyle beraber oldukça çalkantılı ve zor bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Mübarek rejimi zamanında baskı altında tutulan veya istedikleri gibi özgürce siyaset yapamayan kesimler, geçiş döneminde hızla örgütlenmeye gitti. Uzun bir dönem tek bir partinin hükmü altında yaşayan ülkede Mübarek sonrası yeni dönemde onlarca parti kuruldu. Şüphesiz bu partilerin çoğu istediği başarıyı elde edemedi. Kendini feshederek başka partilere katılanlar oldu. Bazı partiler ise aralarında hiç bir ideolojik bağ olmamasına rağmen çatı örgütlenmesine gitti.

Mübarek'in devrilmesinden sonra Mısır siyaset sahnesinin en önemli aktörü Müslüman Kardeşler Teşkilatı oldu. Hürriyet ve Adalet Partisi adıyla bir parti kuran teşkilat, Mübarek sonrası ilk parlamento seçimlerinden birinci parti olarak çıktı. Onu bir diğer Selefî Nur Partisi takip etti. Siyasal İslam'ın dışında kalan diğer partiler ise bu durumdan sürekli rahatsız oldu. Laik-liberal-solcu-nasırıcı eğilimli partiler, gerek parlamento seçimlerinde gerek cumhurbaşkanları seçimlerinde umdukları başarıyı elde edemediler. Sayıca çok olan bu partilerin bazıları tarafından bir kaç defa ittifak girişimleri olsa da sonuç yine başarısız olmuştur. Ta ki Muhammed Mursi'nin meşhur 22 Kasım 2012 anayasal düzenlemelerine kadar.

Laik-Liberal-Solcu ve Nasırıcı kesimin büyük bir bölümü bu tarihten sonra aralarındaki ideolojik farklılıklara rağmen, Müslüman Kardeşler karşıtlığı zemininde, Ulusal Kurtuluş Cephesi adı altında birleşmiştir. Biz de ORSAM olarak Mısır'daki laik-liberal-solcu-nasırıcı kesimleri mercek altına almaya çalışıyoruz. Elinizdeki bu raporla da Mısır'da Siyasal İslam dışında kalan önemli parti ve aktörleri, siyasal eğilimleri ve Müslüman Kardeşler Hareketi'ne karşı oluşturdukları Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni detaylı bir şekilde anlatmaya çalıştık. Faydalı olmasını umuyor ve keyifli okumalar diliyoruz.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim.....	4
Giriş	7
1. Ulusal Kurtuluş Cephesi	7
Kuruluş	7
Cephenin Doğuşuna Neden Olan 21 Kasım Kararları	8
Kararlar.....	8
2. Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni Oluşturan Fraksiyonlar ve Önde Gelen Şahsiyetler.....	9
Muhammed El Baradeý ve Destur Partisi	9
Hamdin Sabbahi ve Halk Hareketi.....	10
Amr Musa	11
Yeni El vefd Partisi.....	11
Mısır Sosyal Demokrat Parti.....	12
Devrimci Demokratik İttifak.....	12
Özgürlükçü Mısırlılar Partisi	13
Nasırıcı Partiler Koalisyonu.....	13
6 Nisan Gençlik Hareketi.....	13
Kifaye Hareketi	14
Temerrüd (İsyan) Hareketi	14
3. Muhalefetin Bir Sene İçerisinde Mursi ve Müslüman Kardeşler Karşısındaki Tutumu.....	15
4. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırıcı Kesim'in "Sivil Devlet" Anlayışı	16
5. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırıcı Kesimin Halk Tabanı Üzerine Bir Değerlendirme	17
6. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırıcı Parti ve Hareketlere Karşı Eleştiriler.....	17
7. Sonuç.....	18

Hazırlayan: Semiz Yorulmaz
ORSAM Danışmanı Kurulu Üyesi

MISIR'DA SON DÖNEMDE ÖNDE GELEN LAİK-LİBERAL-SOLCU HAREKETLER

Giriş

Mısır'da 25 Ocak Devrimi'yle başlayan yeni sürecin en önemli aktörü hiç şüphesiz siyasal İslam olmuştur. Ancak siyasal İslam'ın bu yükselişi sadece Mısır'da değil, benzer süreci yaşayan diğer Arap ülkelerindeki laik-liberal kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu süreçte sürekli siyasal İslam (başta Müslüman Kardeşler Teşkilatı) çok konuşuldu ve tartışıldı. Ancak laik-liberal muhalefet genelde geri planda kaldı. Laik, liberal ve solcu partiler siyasal İslam'ın güçlü örgütlülüğü karşısında zayıf kaldı. Çoğu zaman bu partiler ittifak kurmakta ve siyasi süreçte tek bir yol haritası üzerinde uzlaşmakta bile başarısız oldu. Ancak bu durum uzun sürmedi ve laik-liberal kesim, özellikle cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi'nin seçimleri kazanmasından sonra İhvan karşıtlığı ekseninde birleşmeye başladı. Zaten siyasal İslam dışında kalan kesimin başka bir temelde birleşmesi pek mümkün görünmemektedir.

Söz konusu parti ve hareketlerin büyük bir kısmının resmi olarak birleşmesi ise Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinden yaklaşık 5 ay sonra gerçekleşti. 22 Kasım'da bir kararname yayınlayarak yetkilerini arttıran Mursi muhalefetin büyük öfkesine neden oldu. Mursi'yi "Firavun" olmakla suçlayan muhalefet sokak-

lara döküldü ve başkent Kahire başta olmak üzere ülke genelinde kan aktı.

Laik-liberal-solcu-Nasırcı çizgideki seküler muhalefet bundan sonra "Ulusal Kurtuluş Cephesi" adı altında birleşti ve İhvan karşıtlığı üzerinden siyaset yapmaya başladı. Ulusal Kurtuluş Cephesi her ne kadar Müslüman Kardeşler'den sonraki en güçlü oluşum olarak siyaset sahnesindeki yerini alsada siyasal İslam'a alternatif oluşturabilecek güce ulaşabilmiş değildir.

1. Ulusal Kurtuluş Cephesi

Kuruluş

Ulusal Kurtuluş Cephesi, Muhammed Mursi'nin 22 Kasım anayasal düzenlemelerinden sonra, alınan kararlara tepki olarak doğmuştur. Daha doğrusu bu kararlara tepki gösteren muhalefetin bir çatı altında birleşmesidir. Oluşumun kendisi de ortaya çıkışını 22 Kasım kararlarına bir tepki olarak adlandırmaktadır.¹

Ulusal Kurtuluş Cephesi, içinde birçok parti ve hareket barındırmaktadır. Cephenin içinde, laik, liberal, solcu, Nasırcı, sosyalist ve milliyetçi birçok akımdan farklı örgüt ve hareket vardır. Daha önce, cumhurbaşkanlığı seçimleri de dahil olmak üzere hiçbir şekilde

ittifak kuramayan bu fraksiyonların birleştiği temel nokta ise tamamen Müslüman Kardeşler karşıtlığıdır. Kuruluşundan, 3 Temmuz askeri darbesine kadar Müslüman Kardeşler ve Muhammed Mursi karşıtı politika izlemiştir.

Cephenin Doğuşuna Neden Olan 21 Kasım Kararları

Muhammed Mursi, göreve geldiğinden bu yana mevcut bürokrasi ve eski rejimin etkisi altında kalan kurumlarla bir anlaşmazlık içindeydi. Müslüman Kardeşler ve Mursi'ye göre devrimin hedeflerinin tamamlanabilmesi için devletin kurumlarının temizlenmesi gerekiyordu. Bunun içinde radikal bazı kararlar alınmalıydı. Mursi bu çerçevede önce Askeri Konsey'le işe başladı. Daha sonra ise anayasa mahkemesi tarafından feshedilen halk meclisini geri çağırdı. Ancak başta Askeri Konsey başkanı Mareşal Hüseyin Tantavi olmak üzere ordunun ağır toplarını emekliye sevk eden Mursi'nin, meclisi geri çağırma kararı tekrar anayasa mahkemesine takıldı. Anayasa Mahkemesi "kararlarımız tartışılmaz" çıkışıyla Mursi'nin bu adımını anayasaya aykırı buldu ve Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi geri adım atmak zorunda kaldı. Bu süreç yargı ve cumhurbaşkanlığı arasında ileride ciddi bir çekişmenin yaşanacağını gözler önüne seriyordu.²

Müslüman Kardeşler Teşkilatı ve Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi bundan sonra yeni anayasanın hazırlanmasına yoğunlaştı. Anayasa yazmak için hazırlanan komisyon sürekli olarak farklı grupların uzlaşmazlığıyla gündeme geldi. Özellikle laik ve liberal partiler, Müslüman Kardeşler Teşkilatı ve diğer İslamcı partilerin komisyon üzerinde egemen oldukları gerekçesiyle sert bir şekilde muhalefet ediyordu. Komisyonun çalışmalarıyla ilgili sürekli olarak taraflardan farklı açıklamalar geliyordu. İslamcı partilerin dışındaki diğer fraksiyonlar üzerinde uzlaşılan maddelerin

aslında uzlaşılarak kabul edilmediğini iddia ediyordu. Zaman ilerledikçe komisyon içindeki çatlaklar büyümeye başladı. Sonunda laik ve liberal fraksiyonlar, Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı partilere tepki olarak komisyondan çekildiklerini açıkladılar.³ Bu durum anayasa yazım sürecini iyice tehdit etmeye başladı. Mursi yönetimi, komisyonun feshedilmesi için açılan davadan da iyice endişe etmeye başladı. Mursi, komisyonla ilgili kararın verileceği mahkeme tarihinin yaklaşmasıyla çok ciddi kararlara imza attı ve anayasa mahkemesinin anayasa komisyonunu feshetmesini engelledi.

Kararlar

Muhammed Mursi'nin kendi yetkilerini genişlettiği anayasal düzenlemeler şöyle özetlenebilir:

- * Cumhurbaşkanı 25 Ocak Devrimi'nin kazanımlarını korumak için istisnai kararlar alma yetkisine sahip olacak.
- * Cumhurbaşkanı tarafından alınan kararlar, yeni anayasa tamamlanana ve halk meclisi seçimleri yapılana kadar hiçbir kurum tarafından durdurulmayacak.
- * Anayasa Komisyonu'nun çalışma süresi uzatılacak.
- * Anayasa tamamlanan kadar seçimler yapılmayacak
- * Yargı kurumları, Parlamento ve Şura Meclisi ise anayasa hazırlama komisyonunu feshedemeyecek.
- * Başsavcı, cumhurbaşkanı tarafından atanacak.

Bu kararlar cumhurbaşkanlığı sözcülüğü tarafından kamuoyuna açıklandıktan hemen sonra ülkede çok ciddi bir kriz patlak vermiştir. Kararlara tepki gösteren muhalifler, Mursi'yi "Yeni Firavun" olmakla suçladı ve sokaklara indi. Müslüman Kardeşler'in siyasi kolu olan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin birçok ofisi ate-

şe verildi. Ülke genelindeki olaylarda birçok kişi hayatını kaybetti.

Cumhurbaşkanı Mursi ise her defasında bu kararların ülkeyi ve devrimi korumak için alındığını ve genişleyen yetkilerini başka bir amaç için kullanmayacağını belirtmiştir.⁴ Ancak Mursi'nin bütün açıklamaları ve bundan sonraki diyalog çağruları muhalefet tarafından kabul edilmemiştir. Kararlardan sonra laik, liberal, solcu ve Nasırcı birçok parti ve hareket Ulusal Kurtuluş Cephesi adı altında birleşmiştir.⁵

2. Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni Oluşturan Fraksiyonlar ve Önde Gelen Şahsiyetler

Muhammed El Baradeey ve Destur Partisi

Kahire Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alan Baradeey uluslararası alanda tanınan bir isim. BM Mısır Daimi Temsilciliği gibi diplomatik görevlerde bulunan Muhammed El Baradeey, bir dönem Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu başkanlığı yaptı. Baradeey, nükleer enerjinin askeri amaçlarla kullanılmasını engellemek için yaptığı çalışmalardan dolayı 2005 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Mübarek'in devrilmesiyle Mısır'a dönen Baradeey, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olası

güçlü adayı olarak görüldü. Ancak Baradeey beklediği gibi cumhurbaşkanlığı seçimlerine girmedi. Baradeey bu dönemde sık sık yeni anayasa hazırlanmasıyla ilgili çıkışlarıyla gündeme geldi. Muhammed El Bardey seçimlerden önce yeni anayasanın hazırlanması gerektiğini savundu.

Baradeey, cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra daha sık gündeme gelmeye başladı. Müslüman Kardeşler karşıtı bir politika izleyen Baradeey, laik bir sistemden yana bir tavır takınıyor. Ancak Mısır'da "laikliği" savunan diğer bazı taraflar gibi Baradeey de bu kavram yerine "sivil devlet" kavramını kullanıyor.

Baradeey, siyasi kariyerine Destur (Anayasa) Partisi ile devam etti. Destur Partisi de model olarak "sivil devleti" benimsedi.⁶ Parti kurulduktan sonra sürekli olarak belli ilkeler doğrultusunda ittifaklara açık olduğunu belirtti. Ancak devam eden çalkantılı dönem içerisinde çok güçlü bir taban oluşturamadı.

Baradeey, cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin 22 Kasım kararnamesi ile bilinen anayasal düzenlemelerinden sonra daha sık bir şekilde adını duyurmaya başladı. Baradeey, kararlara tepki olarak doğan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin genel koordinatörlüğüne getirildi. Baradeey, bu tarihten sonra Mursi'ye karşı yapılan gösterilerin arkasında durdu. Ancak Baradeey'in geniş bir halk tabanına sahip olduğu söylenemez. Laik bir isim olarak bilinen Baradeey, özellikle geniş İslamcı muhafazakâr kesim tarafından kabul görmeyen bir isim.

Baradeey, 30 Haziran gösterilerinin de başını çeken şahsiyetlerden biri oldu. Ordunun Mursi'yi görevden almasını darbe olarak isimlendirilmesine şiddetle karşı çıkan Baradeey, darbeden sonraki geçiş dönemi için adı önce başbakanlık için geçmeye başladı. Ancak aşırı laik bir isim olmasından dolayı Nur Partisi'nin engeline takıldı. Darbeye destek

veren Selefî Nur Partisi, Baradey'in başbakanlık görevine getirilmesine şiddetle karşı çıktı. Bunun üzerine Baradey geçici devlet başkanının yardımcılığına getirildi. Baradey'in görevi dış ilişkilerden sorumlu olmaktı. Daha doğrusu Baradey, eski görevlerinden dolayı yakın ilişki içinde olduğu Avrupa ve ABD başta olmak üzere dış dünyaya, 30 Haziran sürecinin bir darbe değil, aksine bir halk devrimi olduğunu anlatmakla yükümlü oldu.

Nitekim Baradey bu görevde fazla duramadı. Mursi yanlılarının meydanlarda devam ettirdikleri eylemlerinin zor kullanılarak ve kanlı bir şekilde dağıtılması ve bunun sonucunda çok fazla insanın ölmesinden sonra istifa etmiştir. Baradey, yaşananları onaylamadığı için istifa ettiğini açıklamıştır. Darbenin en önemli sözcülerinden biri olan Baradey, istifasından sonra bazı kesimler tarafından "vatana ihanetle ve sorumluluktan kaçmakla" suçlanmıştır.

Hamdin Sabbahi ve Halk Hareketi

Hamdin Sabbahi Nasırcı çizgide siyaset yapan bir siyasetçi. Gençliğinden beri siyasetin içinde yer alan Sabbahi, en başından beri 25 Ocak Devrimi gösterilerinde yer alan bir isim. Sabbahi devrimden sonra Kerame Partisi başkanı olarak siyaset yaptı. Cumhurbaşkanlığı

seçimlerinin birinci turunda beklenmedik bir oy alan Sabbahi seçimlerde en fazla oy alan 3. aday oldu. Sabbahi'nin oy oranı yüzde 20,7 olarak açıklandı.

Sabbahi'yi diğer adaylardan ayıran en önemli nokta, seçim kampanyasının tamamen gönüllü olarak görev alan gençlere dayanıyor olmasıydı. Mısır'da gençlerin önemli bir kısmı seçimlerde Sabbahi'yi destekledi. Özellikle Müslüman Kardeşler ve eski rejim kalıntılarına oy vermek istemeyen kesim de Sabbahi'yi destekledi. Sürekli olarak halktan biri olduğunu vurgulayan Sabbahi seçimlerde "bizden biri" sloganını kullanmıştı.

Sabbahi, Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra asker ve İhvan karşıtı bir politika benimsedi. Mursi tarafından bertaraf edilen Mareşal Hüseyin Tantavi başkanlığındaki Askeri Konsey'e karşı dursa da hiçbir zaman Müslüman Kardeşler Teşkilatı veya Muhammed Mursi'nin yanında yer almadı. Mursi döneminde devletin İhvanlaştırılmaya çalışıldığı iddiasıyla yapılan gösterilerin en başında yer aldı.

Sabbahi, Mursi döneminde sürekli olarak dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini ve sivil ve laik bir sistemin kurulması gerektiğini savundu. Söylemlerinde sıklıkla sosyal adalet vurgusu yaptı. Sabbahi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra yine Nasırcı çizgide olan Halk Hareketi'ni kurdu. Halk Hareketi de tamamen İhvan karşıtı bir çizgide yürüdü.⁷

Seçimlerde aldığı oy oranı Sabbahi'nin kemik kitlesi niteliğinde değildir. Zira ülkede kendini Nasırcı olarak tanımlayan kesimlerin hepsi Hamdin Sabbahi'yi desteklememektedir. Sabbahi'ye oy verenlerin veya destekçilerinin de radikal Nasırcı olduklarını söylemek mümkün değildir.

22 Kasım bildirgesinden sonra Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurucuları arasında yer alan Sabbahi, 3 Temmuz askeri darbesine kadar bu çatı altında siyaset yaptı. Daha sonra Mursi'ye karşı başlatılan Temerrüd (İsyan) hareketine açık destek veren Sabbahi, Mursi'nin yönetimi bırakması gerektiğini katı bir şekilde savundu.

Sabbahi, gerek daha önce gerek Halk Hareketi'ni kurduktan sonra sürekli asker ve İhvan karşıtı bir söylem kullansa da 3 Temmuz darbesini desteklemiştir ve darbeyi diğer liberal-laik kesimler gibi devrim olarak nitelendirmiştir.

Amr Musa

Arap Birliği Eski Genel Sekreteri olan Amr Musa, Mursi karşıtı cephenin ağır toplarından biridir. Mübarek döneminde Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Amr Musa, Mısır'ın bir dönem BM'deki daimi temsilciliği görevini de yürütmüştür. Amr Musa, Mursi'nin kazandığı cumhurbaşkanlığı seçimlerin birinci turunda beklenenin çok altında oy almıştır. Seçim süreci ilk başladığında en güçlü adaylardan biri olarak görülen Amr Musa'nın oy oranı yüzde 11,1 de kalmıştır.

Amr Musa'ya oy veren kitle genel olarak deneyimli ve dış dünyayla bağlantıları olan bir

aday olduğu gerekçesiyle onu tercih etmiştir. Amr Musa seçimler sırasında birçok eleştiriyle de karşılaşmıştır. Bazı gruplar onun eski rejim kalıntısı olduğunu ve dolayısıyla devrimden sonraki siyasi süreçte rol almaması gerektiğini iddia etmiştir. Amr Musa, devrimden sonra "Mısır Ulusal İttifakı" adı altında bir oluşuma gitmiştir. Siyaset sahnesinde beklenen etkiyi yaratamayan ittifakın başlıca hedefi "ülkenin sivil kimliğinin korunması ve tek bir siyasi grubun devlette etkin olmasının önüne geçilmesi" olarak belirtilmiştir.

Amr Musa, daha sonra 25 siyasi hareket ve örgütün katılımıyla Kongre Partisi'ni kurmuştur.⁸ Parti'nin kuruluşuna katılan siyasi hareketler genel olarak solcu ve liberal eğilimlidir. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kuruluşunda etkin rol oynayan Amr Musa, 3 Temmuz darbesine kadar bu oluşumun içinde kalmıştır. Darbeden sonra ise, Kongre Partisi'nin başkanlığından istifa etmiştir. Bundan sonra siyasette yeni neslin önünü açmak istediğini belirten Amr Musa, siyasi hayatına parti faaliyetlerinden uzak bir şekilde devam edeceğini belirtmiştir.⁹

Yeni El vefd Partisi

Yeni El vefd Partisi, Mısır'ın en eski siyasi partilerinden biri olan El vefd Partisi'nin devamıdır. Bu yüzden Mısırlılar arasında sadece "El vefd Partisi" olarak bilinir. Partinin kuruluşu,

Mısır'daki İngiliz sömürge dönemine kadar uzanır ve kurucusu Saad Zaglul'dur. 1952 yılındaki darbeye kadar devletteki hakim parti olarak kalan vefd Partisi, bu tarihten sonra kapatılır. Partinin tekrar siyaset sahnesine çıkması ise Enver Sedat döneminde olmuştur.

25 Ocak Devrimi'nden sonra siyasi faaliyetlerine devam eden El vefd Partisi, kendini liberal olarak tanımlamaktadır. Partinin başkanı iş adamı Seyyid Bedevi'dir. Devrimden sonra gerçekleştirilen ilk parlamento seçimlerinde 39 sandalye kazanmıştır. Resmi yayın organı ise yine ulusal basın arasında önemli bir yere sahip olan vefd gazetesidir. Partinin, resmi yayın organı olan bu gazete haricinde, başka medya kuruluşlarıyla da ilişkisi vardır. Partinin başkanı Seyyid Bedevi, 3 Temmuz darbesini destekleyen en büyük medya kuruluşlarından biri olan Hayat televizyonunun yönetim kurulu başkanıdır.¹⁰

El vefd Partisi, Müslüman Kardeşler'in devlette tek başlarına egemen olmasını engelleme fikriyle başından beri Ulusal Kurtuluş Cephesi içinde yer almıştır. Hatta Seyyid Bedevi, UKC'nin başlıca kurucuları arasında sayılmaktadır.

Mısır Sosyal Demokrat Parti

25 Ocak Devrimi'nden sonra kurulan parti, liberal eğilimlidir. Kendini sosyal liberal ola-

rak tanımlayan parti, serbest piyasa ekonomisi için mal dağılımının işçilerin lehine olacak şekilde yapılmasını savunmaktadır.¹¹ Partinin kurucuları arasında darbeden sonra başbakanlığa getirilen Hazım Biblavi ve yardımcısı Ziyad Bahaeddin de yer almaktadır.

Parti 2011 yılındaki parlamento seçimlerine birkaç partiyle beraber Mısır Bloğu adıyla katılmıştır. Sivil devlet fikrini savunan ve İslamcılara karşı oluşturulan blok, seçimlerde 34 koltuk kazanmıştır. Mısır Demokratik Sosyal Parti'nin payına düşen koltuk sayısı ise 16'dır. Parti, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurulmasıyla beraber, oluşumun içinde yer alarak, Müslüman Kardeşler karşıtı bütün kampanyalarda yer almıştır.

Devrimci Demokratik İttifak

2012 yılının Eylül ayında kurulan ittifak, yeni liberal politikalara karşı oluşturulmuştur.¹² İttifak ekonomik politikalarda halkın ekonomik çıkarlarının gözetilmesini amaçlamaktadır. İttifak içerisinde yer alan partiler ve hareketlerin isimleri şöyle:

- Sosyalist Halkçı İttifak Partisi
- Topluluk Partisi
- Komünist Parti
- Sosyalist Parti
- İşçi ve Çiftçi Partisi
- Sosyalist Gençlik Birliği
- Mina Daniel Hareketi (Mina Daniel, 9 Ekim 2011 yılında Kıpti Hıristiyanların

televizyon binası önünde düzenlediği gösteriler sırasında çıkan ve Massbiro olayları olarak bilinen olaylarda hayatını kaybeden bir aktivisttir.)

- Halkçı Demokrasi Hareketi
- Yolsuzlukla Mücadele için Ulusal Koalisyon

Özgürlükçü Mısırlular Partisi

Laik ve liberal bir çizgide olan parti, 25 Ocak Devrimi sonrasında ortaya çıkan partilerden biridir. Parti, Mısırlı milyarder Necip Saviras'ın desteğiyle kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana, sık sık eski rejim kalıntılarını da içinde barındırmakla eleştirilen parti, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin içinde yer alarak, Muhammed Mursi ve İslamcı partilere karşı sıkı bir muhalefete başlamıştır.

Nasırcı Partiler Koalisyonu

Eski Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın oğlu Andülhakim Abdülnasır'ın da içinde yer aldığı oluşum, Nasırcı çizgideki partileri birleştirmeyi hedeflemiştir. Koalisyonun ilk konferansına tanınmış Nasırcı siyasetçi ve

eski cumhurbaşkanı adayı Hamdin Sabbahi de katılmıştır. Ancak koalisyon beklenen etkiyi yaratamamıştır.

Ulusal Kurtuluş Cephesi içinde yer alan diğer önemli fraksiyonlar ise şöyle:

- Mısır Hürriyet Partisi – Liberal
- Demokrasi Cephesi – Liberal
- Halkçı Sosyalist Birlik
- Topluluk Partisi – Sol
- Mısır Sosyalist Partisi
- Devrimci Sosyalistler Grubu
- Kerame Partisi – Nasırcı
- Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu
- Bağımsız Çiftçi Birliği
- Ulusal Kadın Cephesi

6 Nisan Gençlik Hareketi

Hareket meşhur 6 Nisan 2008 işçi grevinin ardından ortaya çıkmıştır. Garbiye kentindeki Mahalla El Kübra'daki greve destek veren gençler tarafından kurulmuştur. Hareket bu tarihten sonra, Mübarek rejimine karşı düzenlenen önemli eylemlere destek vermiştir. 6 Nisan Gençlik Hareketi, 25 Ocak 2011 Devrimi'nin önde gelen aktörlerindedir.

Hareket, siyasi hayatı boyunca herhangi bir partinin egemenliği altına girmemeye çalışmıştır. Hareketin üyeleri, cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında daha çok Nasırcı aday Hamdin Sabbahi'ye oy verme eğiliminde olmuştur. Muhammed Mursi'nin göreve gelme-

sinden sonra ise, Müslüman Kardeşler'i devlet içerisinde tek güç olmakla suçlamış ve aynı fikirde olan diğer oluşumların yanında yer almıştır. 30 Haziran sürecine destek veren hareket, bu gösterilerde de etkin rol oynamıştır.

6 Nisan hareketi, şu an iki farklı oluşum olarak faaliyet göstermektedir. Bu oluşumlar Ahmed Mahir ve Demokratik Cephe olarak bilinmektedir. Ağustos 2011'de bir grup, içerideki görüş ayrılıklarından dolayı "Demokratik Cephe" adı altında hareketten ayrılmıştır. Ancak hareketin başında bulunan Ahmed Mahir grubu, herhangi bir ayrışmanın olduğunu reddetmiş ve "Demokratik Cephe'nin" kendilerini temsil etmediğini sürekli iddia etmiştir. Hareket, Müslüman Kardeşler karşıtı kampanyalarda çoğu zaman Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin yanında yer almıştır.

Kifaye Hareketi

Kifaye hareketi 2004 yılında ortaya çıkmıştır. Eski devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in görev süresinin uzatılmasına ve devlet başkanlığının veraset yoluyla oğlu Cemal Mübarek'e devredilmesine karşı, bazı aydınlar ve üniversite hocaları tarafından oluşturulmuştur.¹³

Hareketin asıl adı "Değişim için Mısır Hareketi"dir. Kurulduktan hemen sonra hem

ülke içinde hem de yurt dışında büyük üne kavuşmuştur. Hareket çoğu zaman devrik lider Hüsnü Mübarek'in de hedefinde olmuştur. Mübarek, hareketi uluslararası koşulları kullanarak kendi rejimine baskı oluşturmaya çalışmakla suçlanmıştır.¹⁴

Mısır'daki en önemli siyasi hareketlerden biri olan Kifaye Hareketi, içerisinde farklı görüşlerden farklı şahsiyetleri barındırmıştır ve bu yönüyle siyasi partilerden ayrılmaktadır. Örneğin, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin içinde yer alan ve aynı zamanda Muhammed Baradey'in partisi olan Destur Partisi kurucularından Hıristiyan aktivist George İshak ve askeri darbeye karşı Muhammed Mursi'ye verdiği destekle bilinen, darbeden sonra bazı suçlamalarla tutuklanan Vasat Partisi genel başkanı Ebul Alaa Maadi, aynı hareketin içinde yer almışlardır. Nasırcı siyasetçi Hamadin Sabbahi de bu hareketin içinde yer alan şahsiyetlerden biridir.

Hareket, 25 Ocak Devrimi'nin başlıca aktörlerinden biri olmuştur. Hareketin üyeleri Mübarek'e karşı başlayan ayaklanmada en başından beri meydanlara inmişlerdir. Hareket, geçiş döneminde Askeri Konsey'in uygulamalarına karşı yürütülen eylemlerde de yer almıştır. Daha sonra Muhammed Mursi'ye karşı başlatılan gösterilerde ve kampanyalarda da yer almıştır. Mursi'ye karşı son dönemlerde başlatılan ve yurtdışında da büyük yankı uyandıran Temerrüd hareketi, yine Kifaye hareketine bağlı gençler tarafından başlatılmıştır.

Temerrüd (İsyan) Hareketi

Temerrüd Hareketi, askeri darbeye görevden alınan Muhammed Mursi'ye karşı başlatılan

bir imza kampanyasıdır. Kampanyanın başlangıç tarihi, 26 Nisan 2013 olarak belirtilmektedir.¹⁵ Bu kampanya Mursi'nin görevden alınmasıyla sonuçlanan 30 Haziran sürecinin de başlangıcı olarak kabul edilebilir. Kampanya içerisinde yer alan gençler, imza toplayarak, halkın Muhammed Mursi'den güvenoyunu çekmesini hedeflemiştir. Muhamed Mursi'nin seçimlerde aldığı oy oranı hesaba katılarak, bu oy sayısından daha fazla imza toplanılması amaçlanmıştır. Önüne 15 milyon imza hedefi koyan hareket, kampanya bitiminde, 22 milyondan fazla imza topladığını açıklamıştır.¹⁶ Kampanyanın bitiş tarihi de, Mursi'nin görevi teslim aldığı tarihin yıldönümü olan 30 Haziran seçilmiştir.

Kampanya çalışmaları sadece, Kifaye Hareketine üye gençler tarafından yürütülmemiştir. Ulusal Kurtuluş Cephesi de kampanyaya ciddi olarak destek vermiştir. Yine aynı şekilde 6 Nisan gençlik hareketine bağlı gençler de bu imza toplama faaliyetlerinin içinde yer almıştır.

3. Muhalefetin Bir Sene İçerisinde Mursi ve Müslüman Kardeşler Karşısındaki Tutumu

Aslında Muhammed Mursi göreve gelmeden önce de bazı grupların hedefindeydi. Seçimlerin ikinci turunda Müslüman Kardeşler'in adayı Mursi, ve eski başbakan Ahmet Şefik'in yarışacak olması önemli bir kesimin sandığa gitmemesine neden olmuştur. Bu kesimler Ahmet Şefik'i eski rejimin son başbakanı olmasından dolayı topa tutarken, İhvan'ın adayına da pek güvenmemişlerdir. Özellikle geçiş döneminde kendilerini Askeri Konsey karşısında yalnız bıraktığını düşünen bu kesimler, İhvan'a oy vermek istememiştir. Ahmet Şefik'in seçimleri kazanması ihtimali düşünüldüğünde bile Nasırcı aday Hamdin Sabba-hi, kendi kitlesine Mursi'ye oy vermeleri için çağrı yapmaktan kaçınmıştır.

Mursi'nin göreve başlamasından sonra attığı önemli adımların bazıları laik, liberal ve solcu kesimler tarafından desteklense de, bazı adımlarda destek vermemiştir. Özellikle Halk Meclisi'nin geri çağrılması konusunda anayasa mahkemesinin kararları desteklenmiştir. Bu konuda, devletin en tepesini ele geçiren İhvan'ın daha fazla güçlenmesinden çekinmiştir. Çünkü anayasa mahkemesi tarafından feshedilen Halk Meclisi'nin çoğunluğu İslamcı partilerin elindeydi.

Mursi yönetimi ile muhalif kesim arasındaki ihtilaf ve uçurum anayasa çalışmaları sırasında iyice gün yüzüne çıkmıştır. Muhalefet, Müslüman Kardeşler'in ve diğer İslamcı partilerin anayasa hazırlama komisyonu üzerinde tahakküm kurmaya çalıştıklarını iddialarını sürekli gündeme getirmiştir. Muhalefet son olarak bu komisyondan çekilmiştir.

Mursi'nin 22 Kasım kararlarından sonra başlayan krizde, Müslüman Kardeşler'e karşı her alanda mücadeleye başlayan muhalefet, Mursi yönetimi ve Müslüman Kardeşler'i toplumda bölünmeye ve kutuplaşmaya yol açmakla suçlamışlardır. Bu tarihten sonra Ulusal Kurtuluş Cephesi adıyla birleşen fraksiyonlar ve Mursi karşıtı diğer partiler Mursi yönetimine resmen savaş açmışlardır. Mursi yönetimin bütün diyalog çağrılarını reddedilmiştir ve krizin çözümü için yönetimin geri adım atması istenmiştir.

İstediklerini alamayan muhalefet, daha sonra anayasa referandumuna karşı kampanyalar başlatmıştır. Önce referandumun boykot edileceği açıklanmış ardından sandığa gidileceği ve hayır oyu kullanılacağı açıklanmıştır. Anayasanın referandumda evet oyu almasından sonra da anayasaya karşı mücadelenin devam edeceği açıklanmıştır.

Muhalefet güçleri, 25 Ocak Devrimi'nin ikinci yıldönümünde ise Mursi'ye karşı kampanya-

lardaki söylem giderek ağırlaşmaya başlamıştır. Devrimin ikinci yılında Mursi yönetimini devirmek için gösteri çağrıları yapılmaya başlanmıştır. Muhalefet 25 Ocak 2013'te Tahrir Meydanı'nda gösteri çağrıları yapmıştır. Ancak, Mursi taraftarları daha büyük gösteriler düzenlemişlerdir. Muhaliflerin meydanlarda kalma konusunda çok fazla dirayetli olamaması Mursi'nin elini güçlendirmiştir. Çünkü bu tarihlerde muhaliflerin başlattığı oturma eylemleri birkaç gün sonra sona ermiştir.

Ancak, muhalefetle yönetimin uzlaşamaması ülkede istikrarsızlığı giderek arttırmıştır. Bu dönemde hem yönetimin hem de muhalefetin halkın gözünde gittikçe değer kaybettiği Mısır sokaklarında çok rahat gözlenebilen bir durum olmuştur. Muhalefet bir sene içerisinde Mursi'nin devletin bütün kurumlarını ele geçirmeye çalışmakla suçlamıştır. Muhalefetin iddialarına göre, bir sene içerisinde devletin önemli kadrolarına Müslüman Kardeşler üyeleri getirilmeye çalışılmıştır. Ancak İhvan'ın devletteki kadrolaşma iddiaları gerçek kabul edilse dahi, darbeyle beraber, İhvan'ın devlet içinde pek örgütlenmediği veya örgütlenemediği ortaya çıkmıştır.

4. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırcı Kesim'in "Sivil Devlet" Anlayışı

Mısır'da laik-liberal ve solcu kesimin devletin kimliği hakkındaki "sivil devlet" vurgusu çok fazla göze çarpmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, İslamcı partilere bir tepki olarak doğan koalisyonların veya hareketlerin hepsi, Mısır'ın "sivil bir devlet" olması gerektiğini savunmuşlardır. Burada "sivil" kavramıyla kastedilen "ne asker ne de din devletidir". Ancak çoğu zaman İslamcı partiler de "sivil devlet" kavramını kullanır. İslamcı partilerin buradaki söylemiyle, yönetimin tamamen sivillerin elinde olması kastedilmektedir.

Laik bir sistemi savunan kesimin bu kavramı kullanmasının elbette çok önemli sebepleri

vardır. Bunlardan en önemlisi, Mısır halkının genelinin muhafazakâr olmasıdır. "Laiklik" kavramı Mısır'da pek olumlu karşılanmayan bir kavramdır. Mısır halkının çoğunluğunda "İslam dininin esaslarının her alanda temel alınması gerektiği düşüncesi" hakimdir. Bu durum ülke genelinde çok rahat gözlenmektedir. Zira gerçekten laik bir sistemi savunanlar da bu durumu göz önünde bulundurup "sivil devlet" kavramını tercih etmektedir.

Esasen Mısır'ın bir İslam ülkesi olduğu da anayasal olarak garanti altına alınmıştır. Mısır anayasasının 2. maddesi, "yasamada İslam dinin (şeriatın) temel ilkelerinin esas alınmasını" öngörür. Bu madde 2012 yılında kabul edilen anayasada Selefi Partiler tarafından değiştirilmek istenmiştir. Selefi Nur Partisi anayasa çalışmalarında, maddenin "yasamada şeriat esas alınır" şeklinde değiştirilmesini istemiştir. Ancak Kıpti Kilisesi buna karşı çıkmış ve maddenin 1971 anayasasındaki haliyle kalmasını istemiştir.¹⁷ Ülkenin en etkin dini kurumu El Ezher Şeyhliği de Selefi Nur Partisi'nin bu konudaki önerilerini kabul etmemiştir ve madde 2012 anayasasında, 1971 anayasasındaki haliyle yer almıştır.

Müslüman Kardeşler Teşkilatı da söylemlerinde sürekli olarak "sivil devlet" kavramını kullanır. Müslüman Kardeşler'in bu kavramda işaret ettiği nokta laik kesimle aynı değildir. Yukarı da bahsedildiği gibi, yönetimin tamamen sivillerin elinde olması kastedilmiştir. Müslüman Kardeşler Teşkilatı bu kavramı kullanırken askere de bir gönderme de bulunmaktadır.

Muhammed Mursi, seçim çalışmalarında sürekli olarak Mısır'ın İslami bir devlet olduğunu söylemiş ve kazanması durumunda şeriatın uygulanmasını vaat etmiştir. Hatta seçim programı olarak kabul edilen Nahda (Rönesans) Projesi de İslam'ı temel alır. Mursi seçimleri kazandıktan sonra genel olarak "si-

vil devlet” kavramını kullanmaya başlamıştır. Örneğin, Mursi cumhurbaşkanı seçildikten sonra New York ziyareti sırasındaki temaslarında “Mısır’ın laik değil sivil bir devlet olduğunu ve iki kavramın arasında fark olduğunu” belirtmiştir.¹⁸

5. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırcı Kesimin Halk Tabanı Üzerine Bir Değerlendirme

Mısır’da tabanını harekete geçirebilme kapasitesini incelediğimiz zaman, İslamcı kesimin, seküler kesime karşı oldukça avantajlı durumda olduğunu çok rahat görebiliyoruz. Özellikle her iki kesimin son bir sene içerisinde düzenlediği gösterilere baktığımızda aradaki farkı çok daha net bir şekilde görebiliyoruz.

30 Haziran 2013 tarihinde ilk gösteri çağrılarını yapan ve bu tarihte sokaklara çıkacaklarını ilan eden Temerrüd hareketi olmuştur. Ancak Mursi’ye karşı sokağa çıkan kalabalıklar sadece Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin ve Temerrüd hareketinin başarısı saymak yanlıştır. Mursi karşıtlığından dolayı sokağa inen ve kendini Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin tabanı olarak tanımlamayan kesim 30 Haziran gösterilerinde sokağa çıkan kitlenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Orduyu Mursi’ye alternatif olarak görenlerin sayısı bu gösteriler sırasında azımsanmayacak dercededir. (Ulusal Kurtuluş Cephesi orduyu Mursi’ye alternatif olarak kabul etmemektedir.) Mübarek rejiminin yanlıları da 30 Haziran gösterilerinde sokaktaydı.

Laik-liberal-solcu-Nasırcı kesimin 30 Haziran’dan önce Mursi’ye karşı düzenlediği en büyük gösteriler, 25 Ocak Devrimi’nin ikinci yıldönümünde düzenlene gösterilerdir. Muhalefet, bu gösterilerde Mursi’yi devirme sloganını oldukça fazla bir şekilde kullanmıştır. Ancak gösteriler birkaç gün sürmüş ve azalarak sona ermiştir. Muhalefet çoğu

kez Tahrir Meydanı’nda oturma eylemlerine başlayacağını ilan etse de bunda başarılı olmamıştır. Muhalefetin tabanın yapısal özelliği zaten buna elverişli değildir.

25 Ocak Devrimi’nden bu yana yapılan seçimler ve referandumlara baktığımızda da aynı durumla karşılaşılıyor. Örneğin cumhurbaşkanı seçimlerinin birinci turunda Nasırcı aday Hamdin Sabbahi’ye oy veren kitle daha sonra farklı yönelimler göstermiştir. Bu kesim arasında ikinci tura kalan adaylar Mursi ve Ahmet Şefik’e oy vermemek için seçimlere katılmayanlar olduğu gibi önemli bir kesim Ahmet Şefik’e karşı Mursi’yi desteklemiştir. Müslüman Kardeşler’in adayına oy vermek istemeyenler de Ahmet Şefik’e oy vermiştir.

Yine 2012 yılındaki anayasa referandumuna baktığımızda da seküler kesimin, tamamen muhalefet kadrolarının kararları doğrultusunda hareket etmemiştir. Aksine Ulusal Kurtuluş Cephesi almış olduğu boykot kararından, tabanın eğilimleri doğrultusunda geri adım atmıştır.

6. Laik-Liberal-Solcu ve Nasırcı Parti ve Hareketlere Karşı Eleştiriler

Laik-liberal-solcu-Nasırcı kesim, çoğu zaman yürüttüğü siyaset tarzıyla eleştirilerin hedefinde olmuştur. Özellikle Müslüman Kardeşler Teşkilatı tarafından halktan kopuk bir siyaset yürütmekle eleştirilmiştir. Sadece kent merkezlerine sıkıştığı ve kırsala inemediği de bu kesime yöneltilen eleştirilerden bir tanesidir.

Seküler partiler, Mursi’ye karşı muhalefet tarzlarından dolayı da sürekli eleştiri almışlardır. Özellikle bu durum Mısır sokaklarında çok ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Mursi’nin ülkeyi başarılı bir şekilde yönetemediğini düşünen halk kesimlerinin çoğu, seküler muhalefet yerine orduyu alternatif olarak görmüştür.

Seküler muhalefet ve onu temsil eden Ulusal Kurtuluş Cephesi, Mursi döneminde, Mübarek rejiminin kalıntılarıyla işbirliği yapmakla da suçlanmıştır. Özellikle İslamcı kesimin ılımlı ismi ve eski cumhurbaşkanı adayı Abdülmünim Ebulfutuh Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne bu tarz eleştiriler yönelmiş ve beraber hareket etmeyi reddetmiştir.

Ulusal Kurtuluş Cephesi, hızlı karar alma mekanizmasından yoksun olma ve kendi içinde yaşanan ihtilaflarla sık sık gündeme gelmiştir. Özellikle cephe tarafından alınan bir kararın belli bir grup tarafından eleştirilmesi, bu oluşumun taban kaybetmesine neden olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi anayasa referandumu bunun için en önemli örneklerden birini teşkil etmektedir.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin 30 Haziran sürecinde takındığı tutum ve ordunun inisiyatifini eline almasına verdiği destek ise ayrı bir eleştiri konusu olmuştur. Özellikle İslamcı kesim, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin bu tutumunu "özgür seçimlerle elde edemediğini ordunun yardımıyla elde etmeye çalışmak" olarak nitelendirmiştir.

7. Sonuç

Mısır'da 25 Ocak Devrimi'nde aktif rol oynayan ve daha sonra ortaya çıkan laik-liberal-solcu-Nasırcı hareketler, İslamcı partilerin yükselmesi ve Mursi'nin iktidara gelmesinden sonra, aradaki keskin ideolojik ayrılıklara rağmen birleşme yoluna gitmiştir. Bu birleşme ise yine ideolojik zeminde olmamıştır ve tamamen Müslüman Kardeşler karşıtlığına dayanmaktadır.

Muhalefetin Müslüman Kardeşler Teşkilatı ve Muhammed Mursi'ye karşı oluşturduğu Ulusal Kurtuluş Cephesi, 21 Kasım kararlarından sonra tamamen Mursi'nin yönetimi terk etmesi üzerine bir politika izlemiştir. Bu

konuda kendisi dışında geliştirilen bütün inisiyatifleri de desteklemiştir. Genel itibarıyla Mursi'nin eleştirilen politikalarına karşı alternatif politika üretmek yerine Mursi'nin ülke yönetiminde başarısız olduğu tezinden hareketle, erken cumhurbaşkanlığı seçimlerine gidilmesini talep etmiştir. Özellikle, 21 Kasım anayasal düzenlemelerinden sonra, ülkede artan toplumsal kutuplaşmadan Müslüman Kardeşler Teşkilatı ve Muhammed Mursi'yi sorumlu tutmuştur.

Seküler muhalefet, izlediği politikalarla halkın nazarında Mursi yönetimine karşı bir alternatif olamamıştır. Muhalefetin bu konuda eksik kalması, ordunun, Mursi'yi istemeyen kesimin gözünde daha fazla destek bulmasına neden olmuştur. Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni meydana getiren fraksiyonların kendi aralarında güçlü bir birlik oluşturamaması bu durumu daha da güçlendirmiştir.

Seküler muhalefet, 30 Haziran gösterilerinde ve daha önceki büyük gösterilerde önemli rol oynamıştır ancak meydanlara inen kalabalıkları yönlendirebilecek güçte olmamıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi, 3 Temmuz darbesinden sonra izlenecek yol haritasının belirlenmesinde rol oynasa da ordudan sonraki en güçlü taraf konumunu elde edememiştir. Bunun en güçlü örneği de cephenin genel koordinatörü Muhammed Baradei'nin başbakanlığa aday gösterilmesinin Selefî Nur Partisi'nin engeline takılması olmuştur.

Bundan sonra seküler kesimin Mısır'da nasıl bir rol oynayacağı oldukça önemlidir. Zira, 3 Temmuz darbesinin ardından ilan edilen yol haritasının sorunsuz bir şekilde uygulanması konusunda ciddi şüpheler vardır. Burada seküler parti ve hareketlerin, darbeye destek veren diğer partilerle (Selefî Nur Partisi gibi) ciddi anlaşmazlıklara düşmesi kaçınılmaz görünmektedir. İdeolojik olarak birbirinden çok farklı olan ve darbeden önce İhvan kar-

şıtlığı etrafında birleşen parti ve hareketlerin ilerleyen süreçte bu birliği nasıl koruyabilecekleri başlı başına bir sorundur. Muhammed Baradei'nin istifası örneğinden yola çıkarsak, kendi içlerinde anlaşmazlıklara düşmeleri, bundan sonra hem orduyu hem de bu parti ve hareketlerin desteklediği yol haritasının sağlıklı bir şekilde uygulanmasını zora sokacaktır.

Seküler parti ve hareketlerin ileriki dönemde ordu ve Mübarek döneminden kalan ve Mursi'ye sürekli ayak bağı olan bürokrasi karşısında verecekleri sınav da oldukça önemlidir. Zira, darbeyle beraber Mübarek rejimi kalıntıları adı verilen kesim yeniden güçlenmiştir. Yine orduyu tek çare olarak gören geniş halk kitlelerine ulaşabilme konusunda katedecekleri yol da bu parti ve hareketlerin

geleceği açısından önemli bir ayrıntıyı teşkil etmektedir. Çünkü darbe öncesi Mursi yönetimini desteklemeyen kesimin büyük bir bölümü, Mursi'nin alternatifi olarak muhalefeti değil orduyu görmektedir.

Geniş halk kitlelerine yayılma konusunda ciddi sıkıntılar yaşayan bu kesimin ileriki dönemlerde de konuyla ilgili aynı zorlukları yaşaması kuvvetle muhtemeldir. 25 Ocak Devrimi'nden 3 Temmuz darbesine kadar yapılan seçimlerde ve referandumlarda bu kesimin aldığı oy oranına bakıldığında bu sonuca rahatlıkla ulaşılabilir. Böyle bir durumda geniş halk tabanından yoksun olan bu kesimin ileride ordunun ve "Mübarek rejimi kalıntılarının" gölgesinde kalması da kaçınılmaz görünmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 <http://www.nsfeg.org>
- 2 http://www.masr11.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=9181#.UgrprJQVA5t
- 3 <http://dostor.org/الأخبار/سياسة-/107664-عمرو-موسى-يكشف-أسرار-إنسحاب-أعضاء-التأسيسية>
- 4 http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2012/12/121206_egypt_tanks_deployed.shtml
- 5 <http://gate.ahram.org.eg/News/276204.aspx>
- 6 http://www.aldostourparty.org/برنامج_الحزب
- 7 <http://www.france24.com/ar/20120923-مصر-حمدين-صباحي-ينشأ-حركة-جديدة-التيار-الشعبي-مواجهة-الإخوان-الإسلاميين>
- 8 <http://www.aswatmasriya.com/news/view.aspx?id=7292751c-8e33-4881-ae2e-510275dc1039>
- 9 <http://elgornal.net/news/news.aspx?id=2913729>
- 10 http://www.marefa.org/index.php/السيد_البدوي_شحات
- 11 http://www.egysdp.com/site/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=29
- 12 http://ar.wikipedia.org/wiki/التحالف_الديمقراطي_الثوري
- 13 http://www.egypty.com/top4/kefaia_opposition.asp
- 14 http://www.egypty.com/top4/kefaia_opposition.asp
- 15 http://ar.wikipedia.org/wiki/حركة_تمرد
- 16 <http://www.alquds.co.uk/?p=58661>
- 17 <http://www.elwatannews.com/news/details/23747>
- 18 <http://www.almasryalyoum.com/node/1135491>

ORSAM RAPORLARI

ORSAM Rapor No: 1 Mart 2009 Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye'nin Konumu: Somali Örneği (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 12 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 2 Şubat 2010 Rusya Federasyonu'nun Bakışı: Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi (1990-2008) (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 21 Kasım 2010 Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler (Tr)	ORSAM Rapor No: 30 Şubat 2011 Kerkük'te Mülk Anlaşmazlıkları: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Çalışma (Tr)
ORSAM Rapor No: 2 Nisan 2009 60. Yılında Nato ve Türkiye (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 13 Şubat 2010 7 Mart 2010 Irak Seçimleri Öncesi Şii Kökenli Parti ve Seçmenlerin Politik Davranışlarının Analizi (Tr)	ORSAM Rapor No: 22 Ocak 2011 Türkiye-Yemen İlişkileri ve Yemen'deki Türkiye Algısı (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 31 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 7 Mart 2011 Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri (Tr)
ORSAM Rapor No: 3 Mayıs 2009 Irak'ın Kilit Noktası: Telafer (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 14 Şubat 2010 Seçim Öncesi Irak'ta Siyasal Durum ve Seçime İlişkin Beklentiler (Tr)	ORSAM Rapor No: 23 Ocak 2011 Katar-Irak-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi Mümkün mü? (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 32 Mart 2011 Suudi Arabistan'da Şii Muhalefet Sorunu ve Etkileri (Tr)
ORSAM Rapor No: 4 Temmuz 2009 2009 Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye (Tr)	ORSAM Rapor No: 15 Mart 2010 Orsam Heyetinin 7 Mart 2010 Irak Seçimlerine İlişkin Gözlem Raporu (Tr)	ORSAM Rapor No: 24 Ocak 2011 Kuveyt Emirliği: Savaş ve Barış Arasındaki El Sabah İktidar ve Türkiye ile İlişkiler (Tr)	ORSAM Rapor No: 33 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Varlığı (Tr)
ORSAM Rapor No: 5 Ağustos 2009 Türkiye-Lübnan İlişkileri: Lübnanlı Dinsel ve Mezhepsel Grupların Türkiye Algılaması (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 16 Nisan 2010 Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasında Bir Ülke (Tr)	ORSAM Rapor No: 25 Ocak 2011 Hukuki ve Siyasi Yönleriyle Güvenlik Konseyi'nin İran Ambargosu (Tr)	ORSAM Rapor No: 34 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Basını (Tr - Ar)
ORSAM Rapor No: 6 Kasım 2009 Tuzhurmatu Türkmenleri: Bir Başarı Hikayesi (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 17 Nisan 2010 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi (Tr)	ORSAM Rapor No: 26 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 5 Şubat 2011 Kırgızistan'da Son Gelişmeler: Dün, Bugün, Yarın (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 35 Mart 2011 Irak'ta Mevcut Siyasal Durum ve Önemli Siyasal Gelişmeler (Tr)
ORSAM Rapor No: 7 Kasım 2009 Unutulmuş Türkmen Diyarı: Diyala (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 18 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 3 Mayıs 2010 Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 27 Şubat 2011 Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu? (Tr)	ORSAM Rapor No: 36 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 1 Mart 2011 Eu's Water Framework Directive Implementation in Turkey: The Draft National Implementation Plan (Eng)
ORSAM Rapor No: 8 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 1 Aralık 2009 Karadeniz'in Bütünleşmesi İçin Abhazya (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 19 Eylül 2010 Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı (Tr)	ORSAM Rapor No: 28 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 6 Şubat 2011 Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletlerinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları: Gürcistan'ın Karadeniz'de Seyreden Gemilere El Koyması (Tr)	ORSAM Rapor No: 37 Mart 2011 Tunus Halk Devrimi ve Sonrası (Tr)
ORSAM Rapor No: 9 Ocak 2010 Yemen Sorunu: Bölgesel Savaşa Doğru mu? (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 20 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 4 Ekim 2010 Kırgızistan'da Mevcut Durum, İktidar Değişiminin Nedenleri ve Kısa Vadeli Öngörüler (Tr)	ORSAM Rapor No: 29 Şubat 2011 Tunus Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi (Tr)	ORSAM Rapor No: 38 Mart 2011 Libya Savaşı, Uluslararası Müdahale ve Türkiye (Tr)
ORSAM Rapor No: 10 Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 11 Şubat 2010 Unutulan Türkler: Lübnan'da Türk Varlığı (Tr - Eng - Ar)		ORSAM Rapor No: 39 Mart 2011 Tarihten Günümüze Libya (Tr)

- ORSAM Rapor No: 40
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 2
Mart 2011
İklim Değişiminin Güvenlik Boyutu ve Ortadoğu'ya Etkileri (Tr)
- ORSAM Rapor No: 41
Mart 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 42
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 3
Nisan 2011
Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 43
Nisan 2011
Kuzey Irak'ın Sosyal-Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri (Tr)
- ORSAM Rapor No: 44
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 4
Nisan 2011
Meriç Nehri Havzası Su Yönetimi'nde "Uluslararası İşbirliği" Zorunluluğu (Tr)
- ORSAM Rapor No: 45
Nisan 2011
Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı? : Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Sürecin Türkiye'ye Etkisi (Tr)
- ORSAM Rapor No: 46
Mayıs 2011
Suriye'de İktidar Mücadelesi, Uluslararası Toplumun Tepkisi ve Türkiye'nin Konumu (Tr)
- ORSAM Rapor No: 47
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 5
Mayıs 2011
Türkiye-Suriye İlişkileri: Sınırdaş Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi Dostluk Barajı (Tr)
- ORSAM Rapor No: 48
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Iraklı Araplar, Azınlıklar ve Akademisyenler-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 49
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Irak Türkmenleri-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 50
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 3
Iraklı Kürt Yetkililer, Akademisyenler ve Gazeteciler-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 51
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 8
Mayıs 2011
75. Yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde (Tr)
- ORSAM Rapor No: 52
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 9
Mayıs 2011
Afganistan ve Bölgesel Güvenlik (Ortadoğu, Orta ve Güney Asya, Rusya Federasyonu) (Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 53
Mayıs 2011
Madagaskar: Bağımsızlığın 50. Yılında Kazanımlar, Kaçan Fırsatlar ve Türkiye ile İlişkiler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 54
Mayıs 2011
Iraklı Grupların Temel Siyasi Sorunlara Bakışı ve Türkiye ile İlişkiler: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Çalışma (Tr)
- ORSAM Rapor No: 55
Haziran 2011
Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 56
Haziran 2011
Seçimler ve Ak Parti'nin Tecrübesi (Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 57
Haziran 2011
12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimlerinin Ortadoğu Ülkelerindeki Yansımaları (Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 58
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden 12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimlerinin Ortadoğu'daki Yansımaları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 59
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 2 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 60
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 6
Temmuz 2011
Mekong Nehri Suları Üzerinde İşbirliği ve İhtilaf (Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 61
Temmuz 2011
Antalya'da 1-2 Haziran 2011 Tarihlerinde Gerçekleşen "Suriye'de Değişim Konferansı" nın Tam Deşifresi (Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 62
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 3 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 63
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 7
Ağustos 2011
Görünmez Stratejik Kaynak: Sınırdaş Yeraltı Suları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 64
Ağustos 2011
AK Parti'nin 12 Haziran 2011 Genel Seçimindeki Zaferi (Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 65
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Arap Baharı - 1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 66
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Libya İç Savaşı ve Uluslararası Müdahale - 1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 67
Ağustos 2011
Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi (Tr)
- ORSAM Rapor No: 68
Eylül 2011
Karikatürlerde Usame Bin Ladin Operasyonu ve Yankıları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 69
Eylül 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 4 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 70
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 10
Eylül 2011
XXI. Yüzyılda Rusya ve Türkiye'nin İran Politikaları (Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 71
Eylül 2011
Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye'nin Yaklaşımı (Tr)
- ORSAM Rapor No: 72
Eylül 2011
Ortadoğu Ülkelerine Dair İstatistikler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 73
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 11
Ekim 2011
Anadolu Etki Alanı (Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 74
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 12
Ekim 2011
Ukraine in Regress: The Tymoshenko Trial (Eng)
- ORSAM Rapor No: 75
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 13
Ekim 2011
Kazaklar ve Kazakistanlılar (Tr)
- ORSAM Rapor No: 76
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 14
Ekim 2011
İtalya'da Unutulmuş Türk Varlığı: Moena Türklere (Tr - It)
- ORSAM Rapor No: 77
Ekim 2011
ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları (Tr)

ORSAM Rapor No: 78 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 8 Ekim 2011 Türkiye'de ve İsrail'de Yapay Sulak Alanlar ile Atıksu Arıtımı ve Atıksuyun Sulama Amaçlı Olarak Tekrar Kullanımı (Tr)	ORSAM Report No: 87 Kasım 2011 Turkmen in Iraq and Their Flight: A Demographic Question? (Eng)	ORSAM Rapor No: 98 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 17 Ocak 2012 Kırgızistan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Türkiye ile İlişkilerine Etkisi (Tr)	ORSAM Rapor No: 107 Şubat 2012 Uluslararası Hukuk ve Irak Anayasası Açısından Azınlıkların İnsan Hakları (Tr)
ORSAM Rapor No: 79 Ekim 2011 Yaklaşan Seçim Öncesi Tunus'ta Siyasal Denklemeler (Tr)	ORSAM Rapor No: 88 Kasım 2011 Irak'ta Bektaşılık (Türkmenler – Şebekler – Kakailer) (Tr)	ORSAM Rapor No: 99 Ocak 2012 Türk Siyasal Partilerinin Hatay'daki Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Açıklamaları ve Hatay'daki Siyasi Parti Tem- silcileri ile Hareketlerin Suriye Olaylarına Yaklaşımları (Mart-Aralık 2011) (Tr)	ORSAM Rapor No: 108 Şubat 2012 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (EİT) Geleceği (Tr - Eng)
ORSAM Rapor No: 80 Ekim 2011 Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An- lamak - 5 (Tr)	ORSAM Rapor No: 89 Kasım 2011 Değişim Sürecindeki Fas Monarşisi: Evrim mi? Devrim mi? (Tr)	ORSAM Rapor No: 100 Ocak 2012 Irak İstatistikleri (Tr)	ORSAM Rapor No: 109 Şubat 2012 Türkiye'nin Yükselişi ve "Bric" Bölgesi (It)
ORSAM Rapor No: 81 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 15 Ekim 2011 Büyük Güçlerin Afganistan Politikaları (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 90 Kasım 2011 Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 101 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 11 Ocak 2012 Emniyetli İçme Suyu ve Sanita- syon Hakkı (Tr)	ORSAM Rapor No: 110 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 13 Mart 2012 İran'da Su Kaynakları ve Yönetimi (Tr)
ORSAM Rapor No: 82 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 16 Ekim 2011 Bölge Devletlerinin Perspektifin- den Afganistan (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 91 Aralık 2011 Türkiye ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları (Tr)	ORSAM Rapor No: 102 Ocak 2012 Irak Hangi Şartlarda, Nasıl Par- çalanabilir?: En Kötüye Hazırlıklı Olmak (Tr – Eng)	ORSAM Rapor No: 111 Mart 2012 Suriye Kürt Muhalefetine Eleştirel Bir Bakış (Tr)
ORSAM Rapor No: 83 Kasım 2011 Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türk- menleri (Tr)	ORSAM Rapor No: 92 Aralık 2011 Irak'ta İhtilafı Bölgelelerin Durumu (Tr)	ORSAM Rapor No: 103 Ocak 2012 Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz (Tr)	ORSAM Rapor No: 112 Mart 2012 İran İslam Cumhuriyetinde Anayasal Sistem ve Siyasi Partiler (Tr)
ORSAM Rapor No: 84 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 9 Kasım 2011 Somali'nin Açlık Felaketi: "Siyasi Kuraklık" mı Yoksa Doğal Afet mi? (Tr-Eng)	ORSAM Report No: 93 ORSAM Water Research Pro- gramme Report: 10 December 2011 Turkey and Wfd Harmonization: A Silent, But Significant Process (Eng)	ORSAM Rapor No: 104 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 12 Şubat 2012 Sınıraşan Akiferler Hukuku Taslak Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme (Tr – Eng)	ORSAM Rapor No: 113 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 18 Nisan 2012 Mongolia: A Developing Democ- racy and a Magnet for Mining (Eng)
ORSAM Rapor No: 85 Kasım 2011 Suriye Politik Kültüründe Tarihsel Pragmatizm, Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye- Suriye İlişkileri (Tr)	ORSAM Rapor: 94 Aralık 2011 Türkiye-Fransa Krizinde Algının Rolü: Fransızların Türkiye Algısı (Tr)	ORSAM Rapor No: 105 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)	ORSAM Rapor No: 114 Nisan 2012 Karikatürlerle Suriye Sorununu Anlamak - 8 (Tr)
ORSAM Rapor No: 86 Kasım 2011 Geçmişten Günümüze Irak Türk- men Cephesi'nin Yapısı ve İdari Durumu (Tr)	ORSAM Rapor No: 95 Aralık 2012 Karikatürlerle Arap Baharı – 2 (Tr)	ORSAM Rapor No: 106 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)	ORSAM Rapor No: 115 Nisan 2012 Suriye'de Güvenli Bölge Tartışmaları: Türkiye Açısından Riskler, Fırsatlar ve Senaryolar (Tr - Eng)

- Rapor No: 117
Nisan 2012
Musul'a Yatırım Geleceği
Yatırım Demektir
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 118
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 19
Mayıs 2012
Ukrayna - Türkiye Ticari - Ekonomik Münasebetlerinin Analizi
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 119
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 20
Mayıs 2012
Bölgesel Gelişimin Trend ve Senaryolarının Araştırılmasındaki Araç: Jeopolitik Dinamikler
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 120
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 21
Mayıs 2012
Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi: 2012 Parlamento Seçimleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 121
Mayıs 2012
Musul'da Yerel Siyaset ve Irak Siyasetinde Yeni Dinamikler (Saha Çalışması)
(Tr - Eng - Ger)
- ORSAM Rapor No: 122
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 15
Mayıs 2012
Irak'ta Su Kaynakları Yönetimi
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 123
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 22
Haziran 2012
Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 124
Temmuz 2012
Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra
(Tr - Eng - Fr)
- ORSAM Rapor No: 125
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 23
Temmuz 2012
Rusya'nın Ortadoğu Politikası
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 126
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 16
Temmuz 2012
Yeni Çerçeve Su Kanunu'na Doğru: Su Kanunu Taslağı Üzerine Notlar
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 127
Ağustos 2012
Suriye'de Kürt Hareketleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 128
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 24
Eylül 2012
Günümüz Şartlarında Türkiye - Belarus Ekonomik Münasebetlerinin Gelişimi
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 129
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 25
Eylül 2012
Belarus-Türkiye: Devletlerarası İşbirliğinin Pozitif Dinamikleri
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 130
Kasım 2012
Suriye Çerkesleri
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 131
Kasım 2012
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 26
"Üçüncü Dalga": Postmodernizmin Jeopolitiği
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 132
Kasım 2012
Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 133
Kasım 2012
Irak Kürdistan Bölgesi'nde Muhalefetin Doğuşu ve Geleceği
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 134
Kasım 2012
Irak Çerkesleri
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 135
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 27
Kasım 2012
Türkiye'nin Eski Sovyet Cumhuriyetleriyle Münasebetlerinin Özellikleri
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 136
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 28
Kasım 2012
Türk-Ukrayna İlişkilerinde Entegrasyon Faktörü Olarak Türk-Kırım Münasebetleri
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 137
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 29
Aralık 2012
Belarus'un Enerji Politikası ve Belarus'un Rusya ve AB ile Enerji Alanında Geliştirdiği İşbirliği (1992-2011)
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 138
Aralık 2012
Birlik mi, PYD'nin Güç Gösterisi mi? Erbil Anlaşmasından Sonra Suriye Kürt Dinamikleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 139
Aralık 2012
Suriye'de Kürtler Arası Dengeler, Rejim Muhalifleri ve Türkiye: Çatışma-İstikrar Ayırımıdaki İlişkiler Örüntüsü
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 140
Aralık 2012
Kuzey Irak'ta İç Siyasal Dengeler ve Stratejik İttifak'ın Geleceği
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 141
Aralık 2012
Irak'ta Türkmen Eğitiminin Durumu
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 142
Ocak 2013
President Obama's Second Term: Domestic and Foreign Challenges
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 143
Ocak 2013
2012 Irak Değerlendirmesi ve Irak Kronolojisi
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 144
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 17
Ocak 2013
ORSAM Su Söyleşileri 2011
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 145
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 18
Ocak 2013
ORSAM Su Söyleşileri 2012
(Tr - Eng)
- Rapor No: 146
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 30
Ocak 2013
2013 Yılında Avrasya: Siyasi ve Ekonomik Analiz
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 147
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 31
Ocak 2013
Kültürler Arası Diyalog: İdil Ural Bölgesinden Büyük Litvanya Knezliğine Belarus-Litvanya Tatarları
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 148
Ocak 2013
Uluslararası Politika ve Uyarlıklar (Uyarlıklar Çatışması ve Diyalog)
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 149
Şubat 2013
David Cameron ve AB: Dönüşü Olmayan Karar
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 150
Mart 2013
Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 151
Nisan 2013
Irak Kürdistan Bölgesi'nde Demokrasi Süreci ve Sorunları
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 152
Nisan 2013
Irak'ta 2013 Yerel Seçimlerine İlişkin Temel Veriler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 153
Nisan 2013
Irak'ta Seçim Yasaları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 154
Mayıs 2013
Programı Rapor No: 19
Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Sınırşan Sular
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 155
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 32
Mayıs 2013
Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklarından Tarihe Düşen Notlar ve Kanal İstanbul
(Tr)

ORSAM Rapor No: 156
ORSAM Reyhanlı Raporu
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 157
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler - I
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 158
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler - II
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 159
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeli Kadınlar ile
Söyleşiler - III
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 160
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler (Reyhanlı Saldırısı
Sonrası) - IV
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 161
Haziran 2013
Musul ve Anbar Yerel Seçimleri:
Seçim Öncesi Siyasi Durum ve
Seçime İlişkin Temel Veriler (Tr)

ORSAM Rapor No: 162
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 33
Kabotaj, Münhasır Ekonomik
Bölge, Petrol ve Doğal Gaz
Haklarımız
(Tr)

ORSAM Rapor No: 163
Temmuz 2013
Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz
(Tr)

ORSAM Rapor No: 164
Ağustos 2013
Suriye'nin Kuzeyindeki Çatışmalar
ve Olası Etkileri
(Tr-Eng)

ORSAM Rapor No: 165
Ağustos 2013
İl Meclisi Seçimleri ve Musul'un
Geleceği
(Tr)

ORSAM Rapor No: 166
Eylül 2013
Suriye İç Savaşı, Küresel Aktörler
ve Kosova Modeli
(Tr)

ORSAM Rapor No: 167
Eylül 2013
Mısır'da Son Dönemde Önde
Gelen Laik-Liberal-Solcu
Hareketler
(Tr)

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ORSAM Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Tanık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Uluslararası Antalya Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. İlyas Kemalöğlu (Kamalov)	ORSAM Danışmanı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü
Habib Hümmüzlü	ORSAM Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Canat Mominkulov	ORSAM Danışmanı, Al Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Doç. Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Arif Keskin	ORSAM Danışmanı
Çiğdem Tunç	ORSAM Danışmanı
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Pınar Arıkan Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Dr. Göknil Erbaş	ORSAM, Karadeniz
Tamer Koparan	ORSAM Yönetici Editörü
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Fazıl Ahmet Burget	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu, Afganistan
Seval Kök	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Shalaw Fatah	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Aytekin Enver	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Tuğçe Kayıtmaz	Mütercim Tercüman
Uğur Çil	ORSAM, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden
Dr. Seyfi Kılıç

ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danışmanı Eski Başkanı
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Hasan Alsancak	İhlas Holding, Gn.Md.Yrd., Statejik İş Geliştirme ve Dış İlişkiler
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Ar	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydın	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Dr. Serdar Aziz	ORSAM Danışma Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Hasan Canpolat	Vali, Milli Savunma Bakan Danışmanı
E. Hava Orjeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikkpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	YÖK Başkanı
Prof. Dr. Ramazan Daurov	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü, Direktör Yardımcısı
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Mete Göknel	BOTAŞ Eski Genel Müdürü
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Av. Niyazi Güney	Prens Group Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
Noyan Gürel	ORSAM Danışmanı, SUNEL Ticaret Türk A.Ş. İcra Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Toğrul İsmail	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Selçuk Karacay	Vodofone Genel Müdür Yardımcısı
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman	Istanbul Medeniyet Üniversitesi - (SBF) Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Şaban Kardaş	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Arslan Kaya	KPMG ,Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Ahmet Kesik	Kalkınma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli	Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek)
Prof. Dr. Alexandr Koleşnikov	Diplomat
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Talip Küçükcan	Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Daniele Lazzeri	Chairman "Il Nodo di Gordio"
Hediye Levent	Gazeteci (Suriye)
Dr. Max Georg Meier	Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Büyükelçi Shaban Murati	Arnavutluk Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü
Dr. Sami Al Taqi	Orient Research Center Başkanı
Prof. Dr. Mahir Nakip	Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Vitaly Naumkin	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü Direktörü
Dr. Farhan Ahmad Nizami	Oxford Üniversitesi İslami Çalışmalar Merkezi Yöneticisi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Muhammed Nurettin	Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Murat Özçelik	Emekli Büyükelçi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Victor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya Federasyonu)
Prof. Aftab Kamal Pasha	Hindistan Batı Asya Araştırmaları Merkezi Başkanı
Dr. Bahadır Pehlivanlı	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Fırat Purtaş	Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Safarov Sayfullo Sadullaevich	Tacikistan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı
Ersan Sarıkaya	Türkmeneli TV (Kerkük, Irak)
Patrick Seale	Ortadoğu ve Suriye Uzmanı
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Zaheer Sultan	Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Dr. Irina Svistunova	Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
İlhan Tanır	ORSAM Danışma Kurulu Üyesi, Vatan Gazetesi Washington Temsilcisi
Doç. Dr. Oktay Tannısever	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Dr. Gönül Tol	Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü
Doç. Dr. Umut Uzer	Istanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Prof. Dr. Ermanno Visintainer	Vox Populi Direktörü (Roma, İtalya)
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Yaşar Yakış	Büyükelçi, Dışişleri Eski Bakanı
Semir Yorulmaz	(Gazeteci, Mısır)
D. Halit Yılmaz	ORSAM Güvenlik Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi (ABD)
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)

Ahmet K. Han
Raymond Hinnebusch
Rosemary Hollis
Bahgat Korany
Peter Mandaville
Emma Murphy

Kadir Has Üniversitesi
St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
George Mason Üniversitesi (ABD)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Hasan Canpolat
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
ORSAM Başkanı
Vali, Milli Savunma Bakan Danışmanı
ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Kat: 3-4 Çankaya / Ankara
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr